

“Redhouse” denince aklımıza meşhur İngilizce-Türkçe sözlük gelir. Bu sözlüklere adını veren James Redhouse, kâbus gibi geçen çocukluk yıllarının ardından İstanbul’a gelerek çalışmaya başlamış ve dil konusunda pekçok esere imzasını atmıştı.

Londralı sözlükçü Redhouse’u İstanbul’da “İngiliz Mustafa” yaptık

James William Redhouse.

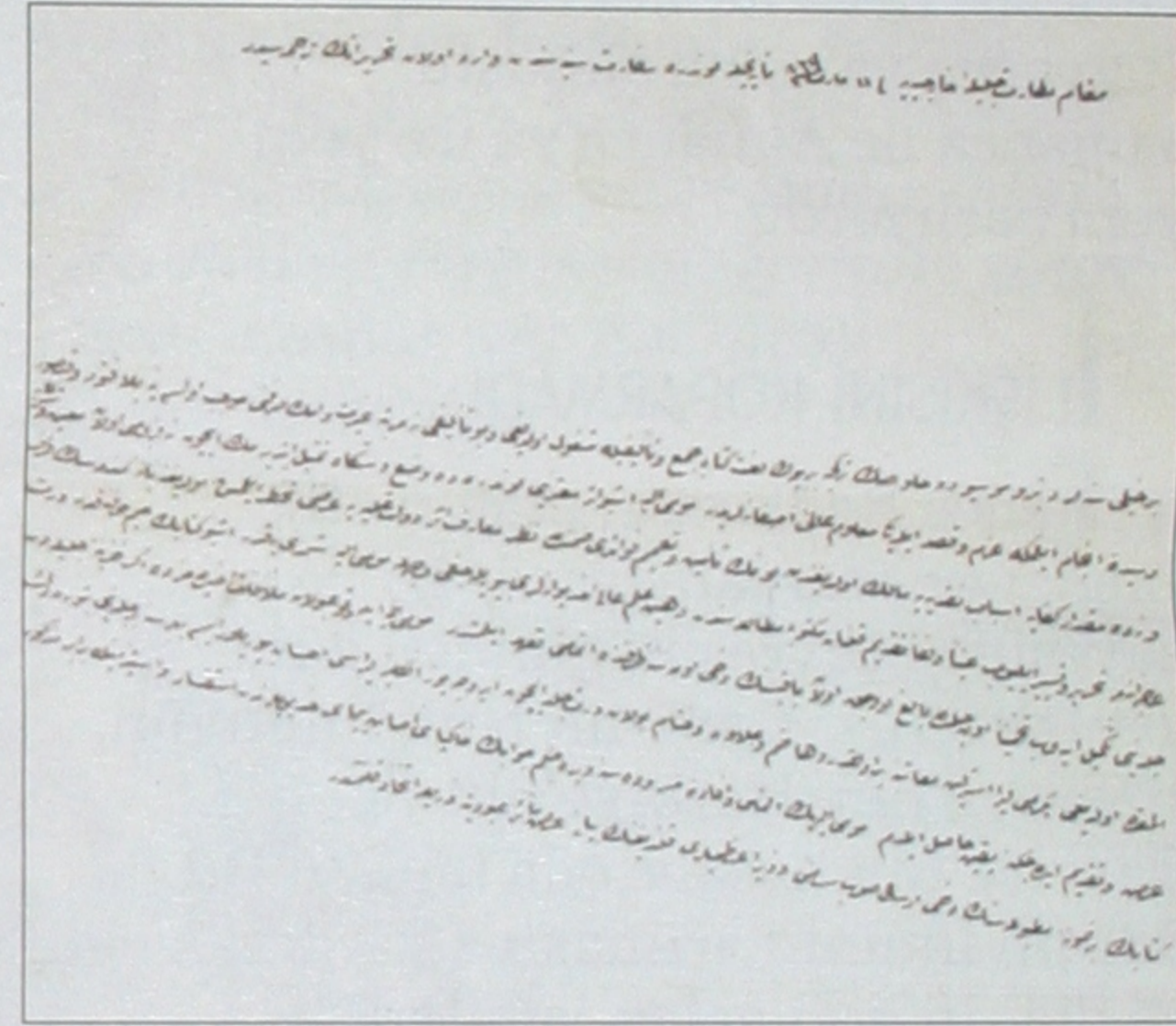
James Redhouse, İngiltere’nin en haşmetli çağında, 1811’in 30 Aralık’ında Londra’da dünyaya geldi. O dönemde İngiltere, sömürgelerden akan servet ile büyük bir refah ve ihtişam yaşıyordu.

Ancak, böylesine gösterişli bir imparatorluğun çocuğu olan küçük James için hayat kâbus gibi başladı.

DISİPLİNSİZLİKTE KOVULDU

Henüz beş yaşındayken babasını kaybetti, sekiz yaşında katı disiplinli bir vakıf okulu olan Crist’s Hospital’a yazdırıldı. 1822’de donanmaya personel yetiştiren bölümü seçen James, denizcilik üzerine muntazam bir eğitim görürken herşey bir anda altüst oldu. Birkaç defa okuldan kaçması ve okul dışında üniformasını çıkarması yüzünden 1826’da disiplinsizlik suçundan okuldan atıldı.

Aynı dönemde, Osmanlı Sultanı İkinci Mahmud, Yeniçeri ocağını söndürüyor ve köklü reformlar için kolları sıvıyordu. Okuldan atıldıktan sonra bir yandan gemilerde miço ve kamarot olarak çalışan Genç James ise, bir yandan da teorik eğitimini teknik sahada da görme fırsatı buldu. Çalıştığı gemi Akdeniz’e yaptığı bir seyahat sırasında İstanbul’a uğrayınca bir

Osmanlı Arşivleri’nde Redhouse ile ilgili bir yazışma.

fırsatını bulup kaçtı ve Osmanlı İmparatorluğu’ndaki yeni hayatına “merhaba” dedi.

İngiliz İmparatorluğu’nun çocuğu, Osmanlı topraklarındaki baş döndürücü yaşantısına mütevazı bir şekilde adım attı, tersanelerde tornacılık yapmaya başladı. İngiltere’deki eğitiminin faydasını görerek teknik ve denizcilik bilgisi sayesinde işinde öne çıktı ve Türkçe’yi öğrenmekteki maharetiyle dikkatleri üzerine çekti.

BOL BOL DİL ÖĞRENDİ

Osmanlı reform asrının hararetli yılları o sırada henüz yeni başlamıştı. Modern bir ordu kuruluyor, donanma

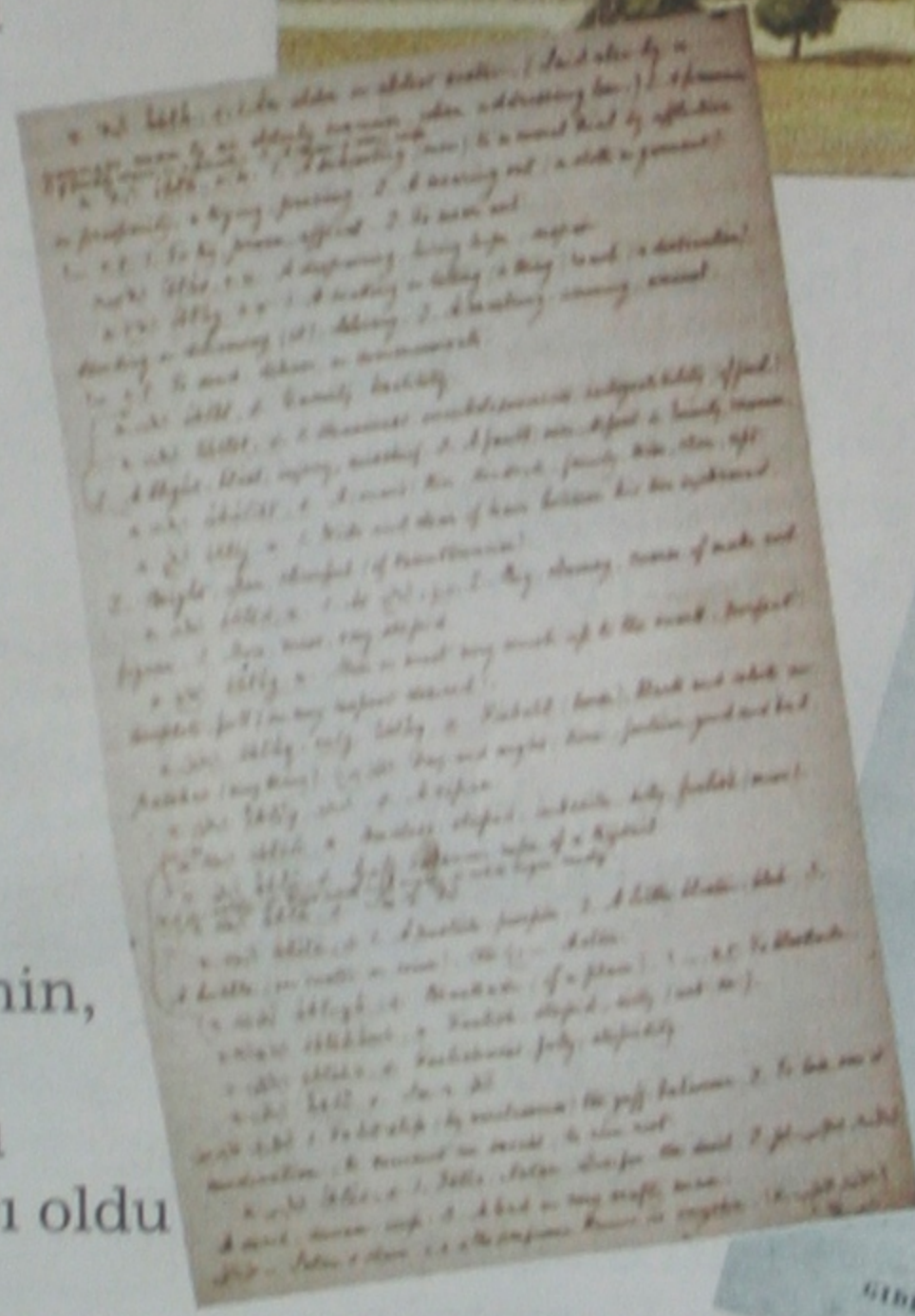
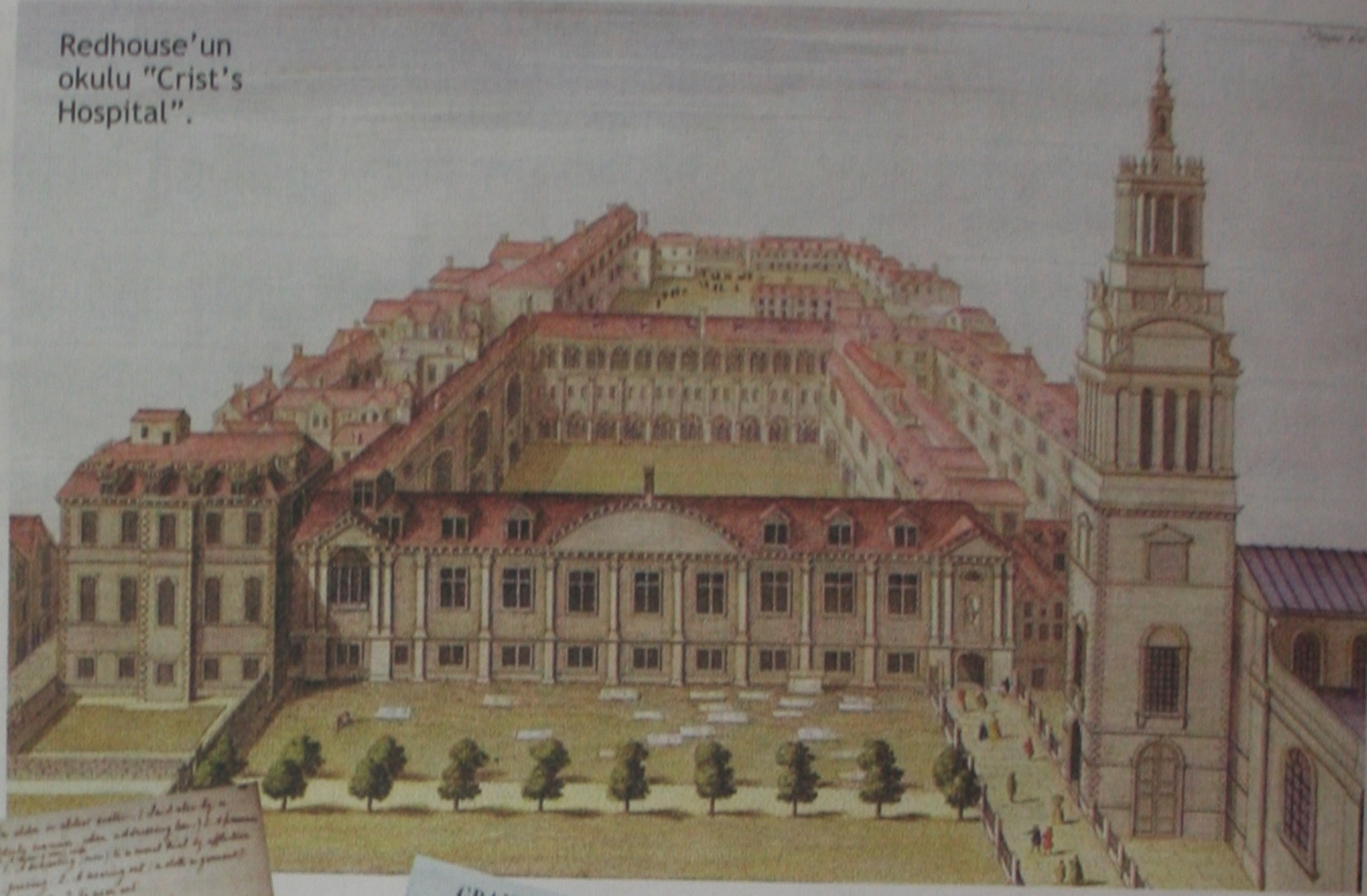
islah ediliyor, muazzam bir imparatorluk için yeni bir düzene geçiliyordu.

Redhouse’un imzası.

Bu dönemde İngilizler'in denizlerdeki üstünlüğü de kabul görüyor ve donanma okullarındaki Fransızca, yerini İngilizce'ye bırakıyordu. Devletin İngilizce tercüman ihtiyacı, James Redhouse için tam bir fırsat olmuştu.

Yetenekleri kısa sürede farkedilen James, üst makamlara önerildi ve ilkönce Bâbiâli Tercüme Odası'na alındı. Daha sonra teknik alana kaydırılarak Mühendishâne-i Bahri-i Hümâyün'da, yani Deniz Mühendishanesi'nde İngilizce dersleri vermeye başladı. Bu arada, imparatorluk başkentinin kültür ortamında akıl almaz bir gayretle dil öğreniyordu. Artık Türkçe'yi tam olarak sökmüş, Arapça'yı, Farsça'yı ve dönemin gözde lisanı Fransızca'yı öğrenmiş, halkın "Tatlı Su Frengi" dediği İstanbul'da yerleşik Levantenler'den de İtalyanca'ya aşina olmuştu. Yunanca ile Almanca'ya ise yeni yeni başlıyordu.

Redhouse'un okulu "Crist's Hospital".

Redhouse sözlüğünün elyazması.

Redhouse'un bir eseri: "Osmanlıca Gramer".

gidiyordu ve öğrencilerin Londra'daki sayısı özellikle Kırım Savaşı sırasında daha da artmıştı. James Redhouse, Osmanlı Devleti'nin Londra'daki ilk Türk talebe müfettişi idi.

SADRAZAMIN TERCÜMANI OLDU

Redhouse, 1836'da evlendi ve 1838'de Osmanlı başkentine dönerek zamanın güçlü adamı Serasker Hüsrev Paşa'nın hizmetine girdi. Paşa, Sultan Abdülmecid'in tahta çıkmasından hemen sonra sadrazamlığı zorla almış, Redhouse da yeni sadrazamın tercümanı olmuştu.

Bitmek tükenmek bilmez enerjisiyle görevini yerine getirip ikbal çağını yaşarken ünü imparatorluk ricali arasında iyiden iyiye yayılmış, aynı zamanda İngiliz hükümeti tarafından da bilinir olmuştu.

Daha sonra Hariciye Nezareti'nde, yani Osmanlı Dışişleri Bakanlığı'nda çalışan Redhouse, 1841'de İran ile sınır düzeltme müzakereleri başlayınca İngiltere'nin temsilci bulundurduğu bir heyetle tercüman kâtip olarak Erzurum'a gitti. Dört sene burada kalarak "Grammaire Raisonnée de la Langue Ottomane" adlı Osmanlıca gramer kitabını yazıp yayınladı. Erzurum'un çetin soğuşuna dayanamayarak hastalanan eşi İngiltere'ye döndü ama Redhouse tekrar Bâbiâli Tercüme Odası'nda görev aldı.

İSİMSİZ ESER YAYINI

1853'de sağlık sorunları gerekçesiyle, isteği üzerine Osmanlı hükümeti tarafından kendisine emekli maaşı bağlandı ve 43 yaşında ülkesine döndü. Bu tarihten sonra zamanını daha çok Osmanlı hizmetinde biriktirdiği bilgileri kullanmaya ayırdı. İngiliz Dışişleri Bakanlığı'nda doğu dilleri tercümanı oldu, sözlük çalışmalarına da gayretle devam etti. Bu dönemde Osmanlı Devleti tarafından, İngiltere'ye teknik eğitim ve dil öğrenmek için gönderilen burslu öğrencileri denetlemek üzere yeniden müfettiş olarak tayin edildi. Böylece, Osmanlı Devleti ile bağları hemen hiç kopmadan sürdü.

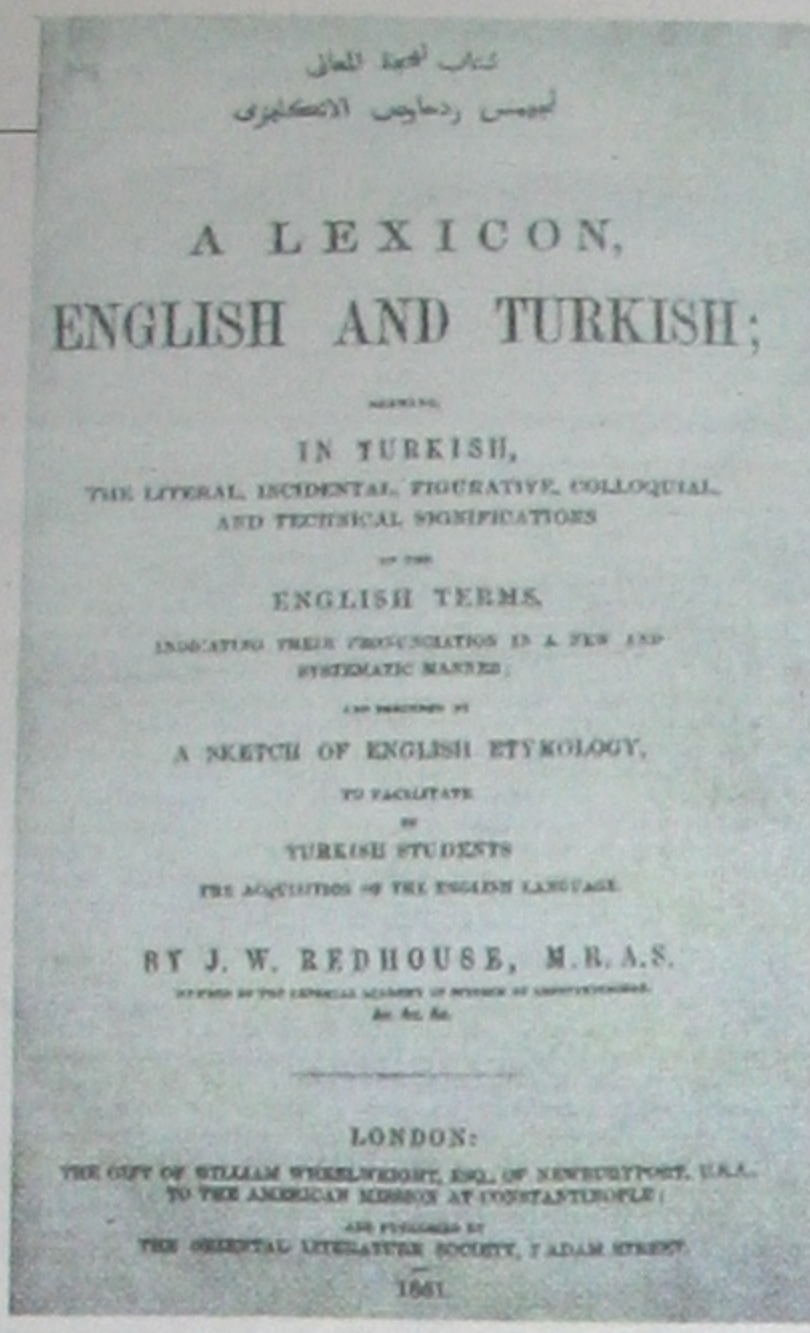
James Redhouse, 1867'de hayatının son demlerine kadar meşgul olacağı Osmanlıca kelimelerin etimolojik kökenini anlatan "Külliyât-ı Azîziyye fi'l-Lugati'l Osmâniyye" adında bir eser üzerinde çalışmaya başlamış, hatta

İLİŞKİSİNİ KOPARMADI

James Redhouse, matematik bilgisi ve lisanlara duyduğu ilgi sayesinde çevresini günden güne genişleterek; Osmanlı Hükümeti'nin, Hariciye'nin, Harbiye'nin ve Bahriye'nin hocalarıyla tanıştı. Bu durum ilminin artmasına yardımcı oldu ve devrin ileri gelen isimleriyle görüşmesine imkân sağladı. Geleceğin hükümdarı Abdülmecid devrinin eli sopalı sadrazamı Hüsrev Paşa ile de işte bu dönemde dostluk kurdu. İstanbul'da artık "İngiliz Mustafa" diye tanınıyordu.

Rusça öğrenmek üzere 1830'da Rusya'ya giden Redhouse, bu ülkede üç sene kaldı ve "Müntehabât-ı Lügat-ı Osmâniyye", yani "Osmanlı Lisanı'ndan Seçmeler" adlı ilk sözlük çalışmasına da bu ülkede başladı. 1833'te İstanbul'a döndüyse de kısa süre sonra İngiltere'ye gitmek üzere yola koyuldu. Yolda Malta'ya uğradı ve oradan Londra'ya geçti. Hüsrev Paşa'nın tavsiyesiyle Osmanlı Devleti tarafından Redhouse'a İngiltere'deki Osmanlı öğrencileri denetleme vazifesi verilmiş ve İstanbul ile ilişkileri anavatanında da devam etmişti.

Osmanlı Devleti, İngiltere'ye ve diğer Avrupa ülkelerine dil, fen ve teknik eğitimi için öğrenci ve bazen de işlerinde maharet kazanmaları maksadıyla işçi ve personel gönderiyordu. Denizcilik sahasında çalışacakların çoğu İngiltere'ye

İngilizce-Türkçe Sözlük.

bunun için zaman zaman Osmanlı Hükümeti'ne mektup yazarak kitabın yayınlanması için yardım bile istemişti. Son yıllarında Osmanlıca ve Doğu Türk Lehçesi Sözlüğü hazırlamakla meşguldü. 1830'da çalışmalarına başladığı "Müntehabât-ı Lügat-ı Osmâniyye", yani Osmanlı Lisanı'ndan Seçmeler adlı eserini, 1853'te üzerine kendi ismini koymadan İstanbul'da bastırıldı.

SARAYDAN ÖDÜL ALDI

Osmanlı Arşivi'ndeki bir vesikada adı "Müntehabât-ı Türkiyye" olarak geçen bu sözlük münasebetiyle padişah tarafından 10 bin kuruşla ödüllendirildi. Hiç de azımsanmayacak olan bu mükâfat Redhouse'un gayretini daha da arttırdı ve çalışmalarına devam etmesini sağladı.

Redhouse, takvimler 1857'yi gösterdiğinde "İngilizce-Türkçe Sözlük" adlı eserini Londra'da yayınladı. Kendisi de gemici olduğu için sözlüğünde bütün denizcilik tabirlerini özenle açıklamıştı. Dönemin padişahı Sultan Abdülmecid'e de sunulan bu en kapsamlı İngilizce-Türkçe sözlük çok beğenildi ve Redhouse'a emeklerinin karşılığı olarak, 15 Ocak 1857'de 10 bin kuruş

değerinde değerli taşlarla süslü bir enfiye kutusu hediye edildi. Devlet, yazarı desteklemek ve İngiltere ile ticaretin gelişmesini kolaylaştırmak için, sözlükten 50 adet satın aldı.

Osmanlı Devleti ile münasebeti olan hattâ zaman zaman himaye gören bir başka doğu bilimci de, Alman tarihçi Joseph von Hammer idi. Hammer, Almanca'ya çevirdiği "Tezkiretü's Şuara" ve

"Gülşen-i Râz" gibi eserleri Osmanlı Sarayı'na takdim etmiş ve o da Redhouse gibi çok değerli mükellef ve müzeyyen bir enfiye kutusu ile mükâfatlandırılmıştı.

MİSYONERLER BEĞENMEDİLER

Hayatı boyunca İngiltere tahtında dört kral, Osmanlı tahtında ise beş padişah gören Redhouse, Türkiye ile ilişkileri çok iyi olmasına rağmen İngiliz Hükümeti ile pek geçinememişti. Encyclopedia Britannica'ya biyografisi sağlığında belki de bu yüzden hiç konmadı. Hattâ, bir ara İncil'i Türkçe'ye tercüme etmiş ama çevirisi Hristiyan misyonerler tarafından beğenilmeyince basılamamıştı.

Yaşlılığında İngiltere Kraliçesi Victoria'dan zorla da olsa bir "Sir" unvanı alabilen Redhouse, hayata 1892'de İngiltere'de veda etti. "İngiliz Mustafa'nın cenaze törenine, o sırada Londra'daki büyükelçiliğimizde görev yapan meşhur şair Abdülhak Hamid de katıldı.

Latin harfli ilk Türkçe sözlük

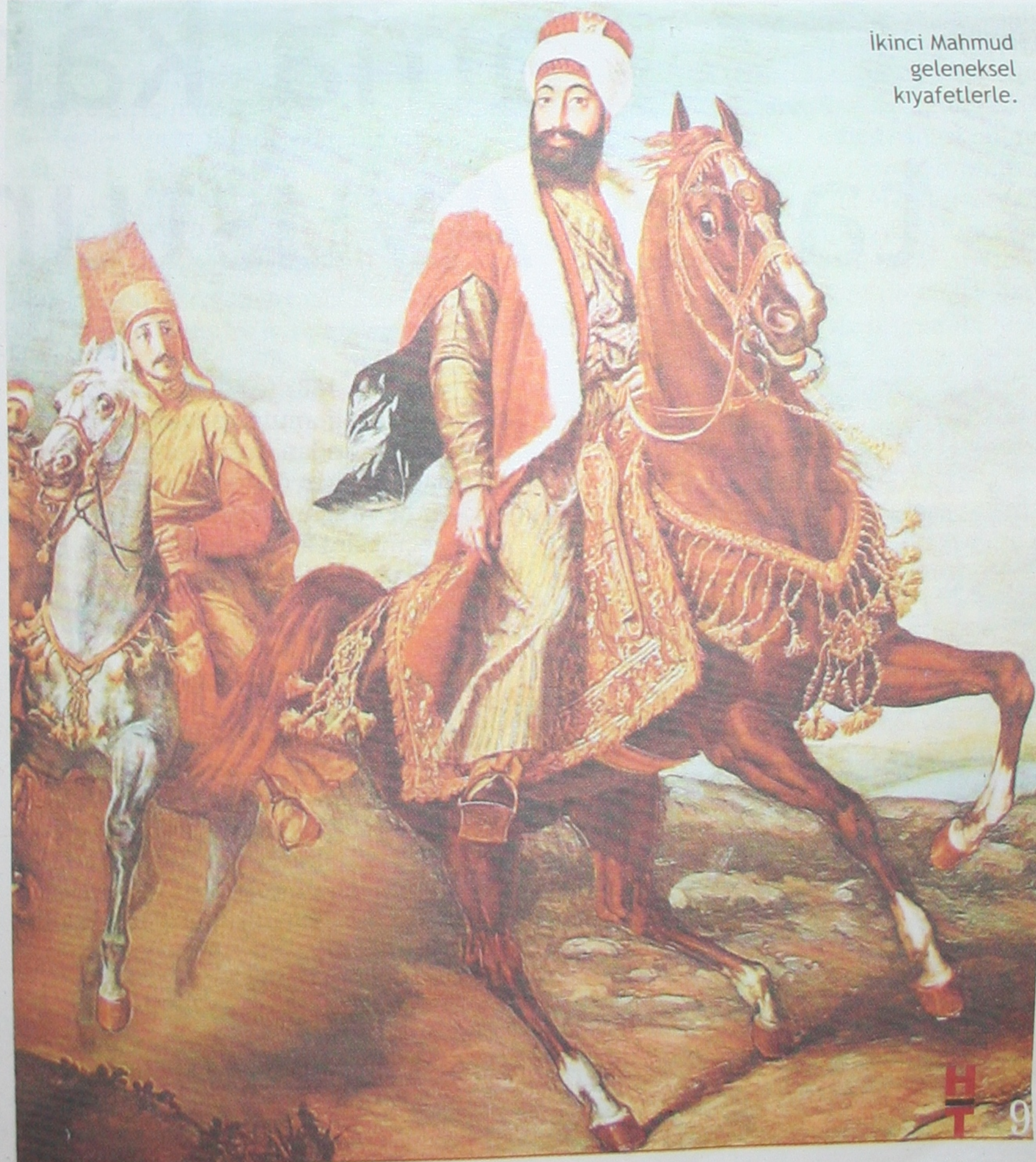
James Redhouse sadece sözlüklerle uğraşmamış, halk için kitaplar da yazmıştı. Ama, Kırım Savaşı'nın çıkması üzerine İngiltere'de Osmanlı Devleti'nin yeri daha da kıymetli hale gelince sözlüklere ilgi arttı ve diğer yayınlar pek farkedilmedi.

Redhouse, fırsattan istifade ederek özellikle İngiliz subaylar için gündelik Türkçe hakkında Latin harfleriyle bir cep kitapçığı, yani konuşma kılavuzu da yayınladı.

Kitabında Türkçe'yi Arap harfleri yerine Latin harfleri ile yazmıştı ve kelimelerin imlâsı çok ilginçti.

İşte, Redhouse'un imlâsından bazı örnekler:

"Cheleby"- "Çelebi", "Khan"- "Han", "Baghce"- "Bahçe", "Fagir"- "Fakir", "Hanoum"- "Hanım", "Faqad"- "Fakat", "Serai"- "Saray", "Ghayretsiz"- "Gayretsiz", "Menghene"- "Mengene", "Turshu"- "Turşu" ...

İkinci Mahmud geleneksel kıyafetlerle.